

תשלומי מיסים וחובות הדיווח לאור ההלכה

אי תשלום מס – האם נחשב גזל?

1. רמב"ם הלכות מלכים פרק ד הלכה א

רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות, וקוצב לו מכס ואסור להבריש מן המכס, שיש לו לגזור שכל מי שיגנוב המכס ילקח ממנו או יהרג שנאמר ואתם תהיו לו לעבדים, ולהלן הוא אומר יהיו לך למס ועבדוך, מכאן שנותן מס וקוצב מכס ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך מלך זוכה בו.

2. רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ה הלכה יא

במה דברים אמורים שהמוכס כליסטיס בזמן שהמוכס גוי או מובס העומד מאליו או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה ומניח מה שירצה, אבל מכס שפסקו המלך ואמר שילקח שליש או רביע או דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבות חלק זה למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלך דין הוא, ולא עוד אלא שהוא עובר המבריח ממכס זה מפני שהוא גזל מנת המלך; בין שהיה המלך גוי בין שהיה מלך ישראל.

3. שולחן ערוך חושן משפט הלכות גזלה סימן שס

סעיף ו: ... אבל מוכס שפסקו המלך ליטול דבר קצוב, (ואפילו צוה שישלם ישראל יתן יותר מעובד כוכבים, מכל מקום מקרי דבר קצוב לכל איש) (מהרי"ק שורש קצ"ה /קצ"ד), והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך, ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך, אינו בחזקת גזלן, משום דדינא דמלכותא דינא. ולא עוד אלא שהמבריח ממכס זה, עובר (על לא תגזול) (ויקרא יט, יג), מפני שהוא גזל מנת המלך, בין שהיה מלך ישראל בין שהיה מלך עובד כוכבים. וכן אם ישראל קנה המכס מהמלך, המבריח עצמו הרי זה גזל ישראל שקטאו... אבל אם קטאו עובד כוכבים, מותר, משום דהוי כהפקעת הלואתו דשרי במקום דליכא חלול השם. הגה: וי"א. דאפילו המוכס ישראל, אם לא קטאו לעצמו רק גובה למלך ע"ג, אף על גב דאסור להבריח מכס דינא דמלכותא, מ"מ אם אדם מבריח אין למוכס לכופ אותו ליתן, דהוי כהפקעת הלואתו דשרי. מיהו אם יש בזה משום יראת המלך, ודאי יכול לכופ אותו (ר"ן פרק ארבעה נדרים).

4. ביאור הגר"א חושן משפט סימן שס"ט כג

[כג] אף על גב דאסור כו'. צ"ע דהר"ן לא כי אלא דאסור לעדור לשקר בכה"ג אבל להבריח שרי... (ליקוט) וי"א דאפילו כו'. כבר כי שם דליתא דס"ל דאף לכת' מותר ואין איסור אלא בחכרו מהמלך וכ"כ הרא"ש שם...

5. שולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות גזלה ונגבה סעיף טו

אבל מכס שפסק אותו המלך ליטול דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלכות דין מפני שכל הארץ למלך הוא ובידו לגזור שלא יהנה אדם מארצו אלא מדעתו שיתן קצבתו וכן השד בעיירות שלו (או של המלך ונתנן לו במתנה). לפיכך המבריח ממכס זה עובר על לא תגזול מפני שהוא גזל את המלך בין שהוא מלך ישראל בין מלך נכרי. (שאף שמותר להפקיע חובו שחייב לנכרי מכבר זה אינו כמפקיע חובו אלא גזל ממש שנהנה מארצו שלא מדעתו ומחסרו ממון שהרי היה יכול למכור הנאה זו של משא ומתן בארצו לאיש אחר. ועוד שהמלך מוחזק הוא במה שמגיע לו מעבדיו הואיל והסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדונייהם והם עבדים לו וכל אשר להם משועבד לעבודתו לפיכך כל הסחורה שמגיע ממנה המכס משועבדת למלך ליטול הימנה מכס וכאילו היא ברשותו ממש כיון שהוא בארצו ואצל עבדו והמבריחה גזל מנת המלך שבה מרשות המלך). ויש חולקין על זה ומתירים להבריח המכס אף על פי שממונה עליו ישראל נאמן כיון שגובה למלך נכרי. ואם הממונה יודע בהברחתו אינו רשאי לכופו ליתן המכס. הואיל ומן הדין יכול הוא להפקיע חוב הנכרי. ואם יש בזה משום יראת המלך יכול לכופו.

וירא שמים יחמיר לעצמו כסברא הראשונה שלא לעבוד על לא תעשה שבתורה.

6. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן קו:

כמדומה אני שכל יחיד המדיין עם קהלו עובר ענייני מסים שהקהל גוביי המס תחלה ואח"כ אם הוא חפץ ירדו עמו לדין אם נטלו ממנו שלא כדת יחייבו הדיינים להחזיר והקהל רוצי להיות מוחזקי ותפשיי ונתבעי ולא תובעי ואפי' היכא דלא תפשו עדיין מחזיקי עצמם בחזקת תפוסה לענין זה דהמוציא מהן עליו הראייה... דאל"כ לא הי' להם תקנה לרבים שכל אי' יעשה עולה ויחשוב בלבו מי יתבעני לדין מאן פייס ומאן שביק קידרה דבי שותפי לא חמימא ולא קריא לכן יש לנו [להחשיב] כמוחזקי לבד מהיכא דידוע שאין הדין עמהם...

7. שו"ת מהרשד"ם חלק חושן משפט סימן תמב

תשובה/ תשובת תחלה צריך לדעת מ"ש בהגהה בהרא"ש בפסקיו והובא בב"י ח"מ סי' ל"ד וז"ל הלכך צריכין לזוהר ראשי הקהל במשימים מס מאומד הדעת על כל אחד ואחד לפי ממונו שלא יחניפו לאוהב ולא יכבידו לשונא כדי שלא יפסלו לעדות ולשבועה מא"ז ע"כ למדנו מכאן שמי שפוטר עצמו ומכביד עול חברו בענין המסים הוי גזלן ופסול לעדות וא"כ צריך לשקול במאזנים שכר ריוח קצת ממון הבא בגזל ונלוז כנגד הפס' עולם הבא...

8. שו"ת מהרש"ם חלק א סימן קנא

וזה זמן החל השו"ב ממידאן לשחוט לבני הישובים השייכים להשו"ב שלכם ולאשר על ידי זה בידם לגנוב המכס מאקציו /גובה המכס/ וגם מוזיל להם שכר שחיטה לכן הם הולכים למידאן ומביאים הבשר בלילה ומקפח על ידי זה פרנסתו... בשו"ב שמתקבל בסתם לכל ימי חייו כבר זכה בשיעבוד מכס סטימותא והתחייבות ובפרט ברבים שאין להם דין חזרה. ואפילו המזיק שיעבודו חייב מכ"ש היכא דמשתרשי ליה ונהנה בזה הוי גזל גמור ועובר בלפ"ע = בלפני עוור... ובדע"ת סי' א' סקנ"ג העליתי דהוי גזל של תורה כיון דכבר קבלוהו הקהל ונתחייבו בשכרו...

חובת הציות לחוק במצבים בהם המדינה אינה אוכפת

9. משך חכמה דברים פרק יז פסוק יא

ומצאנו דוגמתו בתורה ענין דומה לזה, מה שהחמירה תורה לשמוע בקול מלך יותר ממה שהחמירה לשמוע בקול חכמים, וחייבן מיתה בדברי קדשו (יהושע א, יח) "כל אשר ימרה את פיך מות יומת". ובכל זאת, לדוגמא, שמעי בן גרא, היה מצווה מן השם לשמוע בקול שלמה, לבלי לצאת מקיר העיר וחוצה, וחייב מיתה על זה. אבל האם רצה השם שיאמר זה שלמה, ואם היה חפצו יתברך בפרט הזה? שמה איכפת לרחמנא אם יצא, הלואי לא אמר שלמה זה, ולא היה מסבב לקחת בת פרעה, ולסבב חרבן הבית וגלות ישראל. ככה שמה התורה לחוק לבני ישראל לשמוע בקול חז"ל כקול המלך - מאן מלכי, רבנן. אבל בפרטי הענין אין רצונו בציווי פרטי

10. רמב"ם הלכות ממרים פרק ב

הלכה ו: הרי שגזרו בית דין גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה, ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואין רשאים לכופ את העם ללכת בה.

הלכה ז: גזרו ודימו שפשטה בכל ישראל ועמד הדבר כן שנים רבות ולאחר זמן מרובה עמד בית דין אחר ובדק בכל ישראל וראה שאין אותה הגזירה פושטת בכל ישראל, יש לו רשות לבטל ואפילו היה פחות מבית דין הראשון בחכמה ובמנין.

11. רמ"א חושן משפט הלכות גזילה סימן שס"ט סעיף יא

דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה, אבל לא שידונו בדיני עובדי כוכבים, דאם כן בטלו כל דיני ישראל

12. הערות על עובדים זרים, שעות נוספות, חוקי מגן וריסון שיפוטי / ז"ר מיכל שקד

שני פסקי הדין של בית המשפט העליון בפרשת גלוטן, בג"ץ ודנג"ץ, דחו תביעה של עובדת סיעוד זרה לקבל גמול שעות נוספות... "מכיוון שמתכונת העבודה בכללה סותרת את הוראות חוק שעות עבודה ומנוחה ואף רוחו, יש לקבוע כי הוא כלל איננו חל בעניינים של עובדים בתחום הסיעוד"... למיטב ידיעתי אין בשיטתנו המשפטית תקדים לקביעה כזו. בכמה שיטות משפט היה מקובל פעם עקרון ה- *desuetude*. בניסוח גס של העיקרון, חוק עשוי לאבד את תוקפו, באופן מלא או חלקי, כאשר הוא נהיה לא אפקטיבי. שיטות המשפט האנגלו-סכסיות לא אימצו את הרעיון. דומני שראוי היה לא לקבוע הלכה כה חדשנית ללא בדיקה מעמיקה. מצד שני, הלכה עקרונית שלפיה חוק הסותר מציאות רצויה מתבטל עד שיחוקק אחר תחתיו פותחת פתח לאפשרויות מגוונות, מעניין לחכות ולראות אם יהיה לה המשך במקרים ובתחומים נוספים.

יישום למעשה

13. ספר כת"ר כרך ט

עמ' 92: ניתן להקיש... מסוגיית גזירה שלא נתפשטה גם ביחס לחוקי המדינה שאין הציבור מקיים אותם. חוקים שרוב הציבור אינו מקיים אותם ואינו רואה אותם כמחייבים אפשר לראות בהם גזירה שלא נתפשטה ואין חובה לקיים אותם. יש שרצו ליישם רעיון זה גם ביחס לחוקים שיש בהם נזק כלכלי לציבור או לגורם מסויים, אולם נראה שבמקרה זה צריכים גם לראות אם קיים מחילה או יאוש של הגורם שניזק כתוצאה מהפרת החוק.

עמ' 348: חוקים המחייבים רישום ורישוי עסקים תקפים על פי דין תורה... גם כאשר אין ברישום שום השלכה ממונית. במקום שבו החוק הוא בבחינת "גזירה שלא נתפשטה" יש מקום להקל.

עמ' 351: מי שאינו נכנס לגדר של "עוסק פטור" אך ממשיך לעבוד בלי להירשם כעוסק מלא, ייתכן שיש כמה עבירות בכל פעולה ופעולה שלו. חוק המע"מ מממש את הזכות ההלכתית של בני העיר למנוע מאלו שאינם משתתפים איתם במסים לסחור במקומם. על פי הרשב"א, (א תרסד) יש כח לכל שלטון מקומי "לגזור שלא יחזור ולא יתעסק שום אדם בארצו אלא אם כן יתן כד וכך... [ו]רשאים להחרים שאם יתעסק שם שיפרע עמהם וכפי מה שיגזרו עליו.... ולענין מה שאמרת אם נדוהו... מסתברא שזה מנודה לכל לפי שמן הדין מנדין אותו. ומשום גזל שהוא [א] כגזל אותם שמפסיד עליהם הרווחות שלא כדין ונוטל לעצמו או [ב] הגזל מה שחייב לפרוע להם..."

אם המוכר "מוותר" על המע"מ לטובת הלקוחות על חשבון הציבור, יש בכך איסור גזילה... אף על פי שהמוכר יכול לטעון שאינו גובה ואינו מעביר את המע"מ... ולכן אינו גונב לכיסו שום דבר, עדיין יש בכך איסור מזיק ומסייע לגזול.

היחס בין מס הכנסה למע"מ

14. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן: כשהן גובין, לפי נפשות גובין, או דילמא לפי שבח ממון גובין? אמר ליה: לפי ממון גובין, ואלעזר בני, קבע בה מסמרות. איכא דאמרי..., אמר ליה: לפי קירוב בתים הן גובין, ואלעזר בני, קבע בה מסמרות.

15. תוספות מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

לפי שבח ממון הן גובין - כיון דאין סכנת נפשות לא אזלינן אלא בתר ממון והכי נמי אמר בהגוזל בתרא (ב"ק דף קטז:): שיירא ההולכת במדבר ועמד עליה גייס מחשבין לפי ממון דליכא סכנת נפשות כיון דאין הגייס בא רק בשביל ממון... אבל היכי דטעו במדבר אמר התם דמחשבין אף לפי הנפשות משום כיון דטעו איכא סכנת נפשות.

לפי קירוב בתים הן גובין - פירש ר"ת ונותנין עניים קרובים יותר מרחוקים וכן עשירים קרובים יותר מעשירים רחוקים...

16. שו"ת נדע ביהודה מהדורא קמא - חושן משפט סימן כב

ופשיטא שהמס הוא על שאנו שוכנים בארצותם וכמו מעות דירה והיה ראוי ליתן הכל לפי הנפשות אך אחרי שנותנים לנו ג"כ מחיה לעסוק במו"מ ולכן ראוי ליתן גם לפי ממון.